

Włodzimierz Babiuk, Jurij Kolada

Odkrycie malowideł ściennych w cerkwi "Spasa na Bieriestowie" w Kijowie

Ochrona Zabytków 26/1 (100), 62-65

1973

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

On the basis of archival photographs and making the use of possibilities to prepare the spatial models an analog model was built of the King Ladislaus IV's Tower forming a part of Warsaw's Royal Castle. After the setting of principal point of image and calculating the distances between cameras and the object it became possible to prepare a linear drawing of the tower constituting a true representation of external forms and measurements which are in accordance with the adopted scale of the whole elaboration. This high precision linear drawing permitted to find a number

of important architectural details as, for instance, the situations of backbands, the heights of cornices or the projection of lucarne. The photogrammetric representation of the King Ladislaus IV's Tower has proved both high degree of applicability and usefulness of that method when used for rebuilding of architectural objects. The Photogrammetric Section of Warsaw Geodetic Measurement Company has already undertaken the photogrammetric reconstruction of the dome once covering the Castle's main, i.e. the King Sigismundus' Tower.

WŁODZIMIERZ BABIUK
JURIJ KOLADA

ODKRYCIE MALOWIDEŁ ŚCIENNYCH W CERKWI „SPASA NA BIERIESTOWIE” W KIJOWIE

W Kijowie dużo jest zabytków architektonicznych o wysokiej wartości artystycznej, a wśród nich na szczególną uwagę zasługuje klasztor „Kijowsko-Pieczerska Ławra”, założony w r. 1051 przez księcia kijowskiego Jarosława Mądrego, syna Włodzimierza Wielkiego. Klasztor ten usytuowano na wysokim brzegu Dniepru, stromo opadającym ku rzece i otoczono drewniano-ziemnymi umocnieniami. U schyłku wieku XI lub w początkach następnego stulecia teren wokół klasztoru zabudowano kamiennymi budowlami. W r. 1073 zbudowano między innymi sobór „Uspieński” (p.w. Zaśnięcia Matki Boskiej), o wnętrzu bogato ozdobionym freskami i mozaiką. Niestety obiekt ten został zniszczony przez Niemców w 1943 r.; ocalał jedynie fragment fasady z jedną kopułą. Na przetrwałych fragmentach muru zachowały się miejscami XI-wieczne malowidła ścienne.

Na przełomie wieku XI/XII obok klasztoru zbudowana została cerkiew „Spasa na Bieriestowie” (p.w. Zbawiciela). Wieś Bieriestowo w X w. była rezydencją księcia Włodzimierza Wielkiego, a podziemia wzniesionej później cerkwi stały się miejscem wiecznego spoczynku książąt kijowskich. Na przykład do dziś zachował się tu grobowiec księcia Jerzego Dołgorukiego (+1157), założyciela Moskwy. W XIII w. podczas najazdów tatarsko-mongolskich cerkiew p.w. Zbawiciela została prawie całkowicie zburzona. Do dziś z pierwotnego założenia wzniesionego na planie krzyża, o sklepieniu wspartym na 6 słupach, zachowała się jedynie partia zachodnia budowli sakralnej z obszernym nar-

teksem, którego ściany pokryte były XII-wiecznym freskiem. W połowie XVII w. cerkiew przebudowano, wznosząc 5 nowych kopuł, zaś wewnątrz ozdobiono malowidłami wykonanymi przez malarzy greckich. Fresk ten wyróżnia się mistrzostwem wykonania, oraz świeżością i intensywnością barw. W latach 1813—1814 do świątyni dobudowano dzwonnice z wysoką iglicą. Taka sylwetka architektoniczna zachowała się do dziś.

Pierwsze prace restauratorsko-konserwatorskie przy cerkwi p.w. Zbawiciela podjęto w latach 1909—1914. Natrafiono wówczas pod kopułą na fragment XVII-wiecznego fresku *Anioł z sferą w ręce*, który reprodukowano w licznych fachowych publikacjach. Ówczesni konserwatorzy przeprowadzili wiele sondażowych badań w dolnej partii starej kruchty, nie dały one jednak żadnych rezultatów.

W r. 1926 rozpoczęto ponownie prace konserwatorskie na terenie „Ławry”, lecz przerwał je wybuch II wojny światowej. Po wojnie podjęto akcję zabezpieczającą i odbudowę uszkodzonych zabytków. Kolejny etap prac — to rok 1970, gdy na zachodniej ścianie cerkwi w trakcie prac remontowych pod warstwą zaprawy wapiennej odkryto polichromię z XII w. Sondaż przeprowadzili wysoko kwalifikowani konserwatorzy: W. Babiuk, G. Czestniejczy i A. Marampolski. Odsłonięto ciemnoczerwone tło szerokości 7 cm obramione białą bordiurą szerokości 1 cm, a następnie tło granatowe, zielone, żółte i szare. Stan odkrytych fragmentów

1. Kijów, cerkiew pw. Zbawiciela na Bieriestowie, fragment dwunastowiecznego fresku „Obfity połów ryb”, św. Piotr w łodzi, stan w trakcie konserwacji, 1971

1. Kiev, The Saviour's orthodox church: a part of the twelfth-century fresco „Abundant Fish Harvest” showing St. Peter in a fishing boat; state after conservation in 1970

fresków był bardzo dobry. Drugi sondaż przyniósł odkrycie stopy ludzkiej, malowanej w kolorze pomarańczowym na jasnozielonym tle, miejscami ciemnoczerwonym. Faktura podłoża fresku — ziarnista koloru szarego bez domieszek, powierzchnia tynku — falista.

Kolejny sondaż przeprowadzony w r. 1971 w górnym rogu XVII-wiecznej kompozycji *Zmartwychwstanie Łazarza* ujawnił dalszy fragment średniowiecznego fresku — sieć rybacką z rybą; fresk w kolorze ciemnobrązowym, łuska ryby malowana jasno na szarym tle. Obok odsło-

nięto postać świętego z brodą; głowa uniesiona do góry, a ręce skrzyżowane na piersiach.

Dzięki badaniom sondażowym odkryto wiele nie znanych dotychczas malowideł średniowiecznych, lepiej lub gorzej zachowanych. Ustalono, że w cerkwi p.w. Zbawiciela pod XVII-wieczną polichromią, kładzioną bezpośrednio na pierwotnych malowidłach, zachowało się blisko 100 m² fresków z XII w.

Odsłonięty przypadkowo fresk średniowieczny przedstawia religijną kompozycję *Obfity połów ryb*. W centrum malowidła znajduje się łódź ry-

2. Kijów, cerkiew pw. Zbawiciela na Bieriestowie, fragment dwunastowiecznego fresku „Obfity połów ryb”, postać rybaka, stan w trakcie konserwacji, 1971

2. Kiev, The Saviour's orthodox church: a part of the twelfth-century fresco „Abundant Fish Harvest” showing a figure of a fisher; the state during conservation in 1971

backa z rybakami ciągnącymi sieć zarzuconą w wody jeziora. Rybak znajdujący się na dziobie łodzi — to św. Piotr, który dostrzega stojącego nad brzegiem Chrystusa. Postać św. Piotra, potraktowana centralnie, oddana została przez malarza z dużą ekspresją (il. 1); twarz i ręce świętego pomalowane w tonacji jasnej ochry i obwiedzione brązową linią, włosy w odcieniu zielononiebieskim. Pozostali w łodzi rybacy przedstawieni zostali przez malarza raczej schematycznie. Jeden z nich, słusznego wzrostu, stoi w łodzi trzymając się burty lewą ręką, prawą wskazuje na Chrystusa. Jego odzienie w kolorze

jasnej ochry obwiedzione czarną obwódką i ornamentem. Stojący obok drugi rybak trzyma w dłoniach sieć rybacką. Trzeci, nisko pochylony, ciągnie sieć patrząc na wodę, a czwarty przypomina drugiego z namalowanych rybaków (il. 2). Jezioro, przedstawione w kształcie nieregularnego owalu styka się z nieboskłonem malowanym farbą lapis lazuli. Należy przypuszczać, że ta kompozycja malarska o tematyce religijnej, stworzona przez nieznanego malarza, najprawdopodobniej ruskiego, przedstawia życie prostych ludzi zamieszkałych w średniowieczu nad Dnieprem. Zajmuje ona około 20 m²,

stanowiąc mniej więcej jedną piątą powierzchni zachowanej polichromii ściennej.

Fresk zachowany w kilku pasmach pokrywających ścianę dzieli się na kilka kompozycji związanych z tematyką religijną. Dalsze partie malowideł są odkrywane etapami. Obecnie konserwatorzy radzieccy zdejmują ostatnie partie fresku XVII-wiecznego mającego także dużą wartość historyczną. Czasowo malowidła te u-

mieszczone będą w kruchcie cerkwi p.w. Zbawiciela. Malowidła średniowieczne wymagają czasochłonnych zabiegów konserwatorskich.

Włodzimierz Babiuk
malarz — konserwator

Jurij Kolada, starszy konsultant
Ukraińskiego Towarzystwa Ochrony
Zabytków Kultury

THE DISCOVERING OF MURAL PAINTINGS IN THE ORTHODOX CHURCH OF „SPAS NA BERESTOVYE” (THE SAVIOUR CHURCH AT BERESTOVO), KIEV, USSR

The authors giving a short historical survey of the orthodox church of the Saviour in Kiev supply a description of an accidental discovery of medieval murals during the repairs made in the beginnings of the present century. The then discovered mural paintings were subjected to conservation already during the period between the two world wars, however, it was only in 1970 that a systematic course of restoration and conservating treatments have been started. The sounding investigations allowed to state that the twelfth-century frescoes are covered by a painted layer coming from the 17th-century the area of which ranges to some 100 m². Toward the end of 1971 about one-fifth

part of the seventeenth-century frescoes was removed and relined onto new support. The thus discovered pictorial composition of sacred character presents the scene of „Abundant Fish Harvest”. Though the authors give an exhaustive description of those medieval paintings they do not supply any information with regard to methods applied in conservation of the old Ruthenian paintings. The works are still in the course. The seventeenth-century frescoes that are cut off from the plaster layer and transferred onto the new support are temporarily exhibited in porch of the Saviour's orthodox church, Kiev.

STEFAN KWILECKI

POLONICA WE FRANCJI

W ramach wyjazdu stypendialnego do Francji (21.IV—30.VI.1971), na który zostałem wytypowany przez Zarząd Muzeów Ministerstwa Kultury i Sztuki na życzenie Ambasady Polskiej w Paryżu, miałem dokonać wstępnego rozeznania zasobów dóbr kultury polskiej w tym kraju oraz nawiązania kontaktów ze środowiskiem Polonii. Dzięki uprzejmości mego przyjaciela p. Guy de Warrena z Paryża mogłem dotrzeć do kilku podparyskich miejscowości: Montmorency, Ermennanville, Berville interesujących z racji mego stypendialnego rekonesansu.

Pierwsze dni poświęciłem na uzupełnienie i skorygowanie notatek sporządzonych w kraju, posługując się materiałami udostępnionymi przez Ambasadę. Dzięki p. Irenie Gałęzowskiej, kustoszowi Biblioteki Polskiej na wyspie św. Lu-

dwika, nawiązałem kontakt z T. Świącickim, byłym redaktorem audycji polskich w radiu francuskim, T. Żeleńskim, członkiem Komitetu Grobów Polskich we Francji, architektem Z. Pugetem oraz Z. Jakubowskim, dyrektorem księgarni polskiej w Paryżu. Poznanie okresu okupacji niemieckiej we Francji ułatwił mi gen. A. Zdrojewski. Niestety dopiero pod koniec pobytu zetknąłem się z A. Tolletem, archiwistą Centrum Cywilizacji Polskiej na Sorbonie, który zbiera we francuskich archiwach wiadomości o materiałach historycznych dotyczących Polaków.

Jednym z głównych zadań w czasie mego stypendialnego pobytu nad Sekwaną było zinventoryzowanie grobów polskich na paryskich i